

jsou připomenuty výzkumy novověkých cihláren z Jaroměře, Prosmyk a zřejmě Kutné Hory.

Šestá kapitola, která tvoří jádro celé první části, je zaměřena na důkladnou analýzu dvou cihlářských usedlostí, které se nacházely v severozápadní části Ústeckého předměstí. Provoz na parcelách byl plně podřízen výrobním aktivitám. V areálu Cihelny 1 tvořil obytnou jednotku samostatně stojící jednoprostorový dům, severovýchodně od něj se rozkládal rozlehlý komplex s výrobní (skladovací) halou a komorovou pecí; na jihozápadním okraji pak byla druhá komorová a další jednoprostorová kupolovitá pec. Provozní část zástavby tvořila dvojice lehkých, snad částečně otevřených přístřešků a dvě komorové pece. Na parcele byly také prozkoumány dvě studny.

Obě usedlosti byly v minulosti narušeny rozsáhlými amatérskými výkopy, proto chybí velké množství nálezového inventáře spojeného zejména s vybavením a provozem domácího. Největší část nálezového fondu tak tvoří samotné cihlářské výrobky a jejich zlomky. Nejpočetnějším výrobkem v obou cihelnách byla střešní krytina (prejzy a háky) a cihly ve čtyřech rozměrových variantách. Výrazně méně jsou pak zastoupeny další typy stavební keramiky – dlaždice, cihlové tvarovky a funkčně blíže neurčené žlaby a koryta. Celá stať je bohatě doplněna kresebnou i fotografickou dokumentací.

Druhá část publikace soustřeďuje přírodovědné analýzy. Miroslava Gregerová provedla mikroskopické rozborů cihlářských výrobků, určila mineralogické a chemické složení suroviny. V závěru vyčlenila pět podskupin, avšak popsány jsou pouze skupiny A, B, E, D. Kapitola obsahuje řadu obecných informací o průběhu chemických reakcí i o vlastnostech jednotlivých materiálů. Text tak sice může posloužit jako úvod do mineralogického studia, výsledky vlastních analýz se v něm však poněkud ztrácejí. Zcela pak chybí interpretační závěr, který by se pokusil zjištěná data vysvětlit. Laický čtenář (v tomto případě archeolog) se v textu jen těžko orientuje, nehledě na jeho další využití v procesu syntézy poznatků.

Podobným způsobem je zaměřena i druhá část z pera autorského kolektivu Miroslav Králík, Petra Urbanová a Jitka Hyršovská. Autoři velmi podrobně popisují a analyzují stopy na technické keramice, které lze v zásadě rozdělit do tří kategorií. První představují technologické stopy, přímo související s postupem výroby. Sem

patří zejména otisky pískové podsýpky, trakční linie vzniklé při vyhlazování hotových výrobků nebo prohlubně po prstech při přenášení cihel. Druhou kategorií je analýza otisků bríšek prstů. Na souboru šesti artefaktů byly nalezeny otisky pravděpodobně dospělých jedinců. Podobně přínosná je i závěrečná podkapitola, která hodnotí stopy zvířat. Analýza využila složité postupy, zahrnující mimo jiné rozbor kalibrovaných fotografií referenčního souboru stop 38 psů a 4 koček, jejich metrickou analýzu a statistické vyhodnocení. Výsledkem je zjištění, že v průběhu výroby cihel se na ploše pohybovala domestikovaná, nikoliv volně žijící zvířata, konkrétně několik psů a pravděpodobně jedna kočka.

Předložená práce je vhodným impulsem k zamyšlení o stavu interdisciplinárního výzkumu v české vědě. Na jednu stranu lze ocenit možnost mezioborové spolupráce a široké zapojení přírodovědných poznatků do poznávacího procesu, na druhé straně je nutno již na počátku pečlivě formulovat otázky, které by těmito analýzami měly být zodpovězeny. Určitá koncepční bezradnost je jasně patrná i v tom, že jednotlivé části knihy jsou sice zařazeny v jednom svazku, ale žádný z autorů nepracuje s výsledky svých kolegů. Citelně pak postrádáme závěrečné shrnutí, které by se dílčí poznatky pokusilo nějak interpretovat. Zatímco nutnost mezioborového výzkumu je nutno intenzivně podporovat, předkládaná publikace vzbuzuje v tomto ohledu spíše rozpaky.

MARTIN ČECHURA

Petr JUŘINA a kolektiv, *Náměstí Republiky. Výzkum století*, Archaia, Praha 2009

225 s., ISBN 978-80-254-4494-8

Proměna bývalých kasáren na náměstí Republiky v obchodní komplex Palladium náleží k vůbec nejničivějším zásahům posledního desetiletí do dosud autentických okrsků pražské městské památkové rezervace. Celkový objem vložených finančních prostředků, bezprecedentní míra projektem postižené plochy, svrchované exponovaná poloha i investorem očekávaný komerční zisk – především tyto faktory předznamenaly realizaci neobyčejně rozsáhlého záchranného archeologického výzkumu, který stavbě předcházal. Ve své terénní části proběhl

v letech 2003–2006 na ploše přibližně 1,75 ha, přičemž mocnost historických terénů tu dosahovala 1–5 m a celková kubatura prozkoumaných kulturních souvrství tedy překročila 38 000 m³. Vedle vlastních náleзовých situací bylo odkryto na 5 milionů movitých nálezů téměř všech kategorií středověké a novověké hmotné kultury. Zpracování výzkumu (laboratorní ošetření, základní analýza a vyhodnocení získaných dat i samotných movitých artefaktů) tak bylo završeno teprve na samém konci roku 2009.

Organizačně patrně vůbec nejnáročnější akce v dějinách archeologie vrcholného a pozdního středověku v českých zemích vyžadovala zapojení celé řady odborných institucí. Hlavním garantem se stala společnost Archaia, o. s., významný podíl náležel obecně prospěšným společnostem Archaia Praha a Archaia Brno, stejně jako archeologickému odboru pražského pracoviště Národního památkového ústavu. Výsledkem široké týmové, víceoborové spolupráce je i zde referovaný titul, předběžný souhrn výsledků výzkumu: autorský kolektiv čítá 27 odborníků. Specifika výzkumu na pražském náměstí Republiky dokresluje významná finanční podpora knihy ze strany investora, společnosti Palladium Praha.

Typograficky poměrně zdařilé dílo formátu A4 disponuje několika stovkami kvalitních, téměř výhradně barevných vyobrazení, vizuálně-výkladovou složku významně obohacuje příložený DVD disk s půlhodinovým dokumentárním filmem o výzkumu, obsáhle komplexní fotogalerií a čtyřapůlminutovou animací vývoje zástavby plochy v průběhu 12. a na počátku 13. století.

Publikace je koncipována v zásadě jako populárně pojatý přehled základních rezultatů odkryvu, ovšem s celou řadou dílčích tematických sond, určený jak pro odbornou veřejnost, tak (a to zejména) pro laické čtenáře. Nedisponuje proto přímým poznámkovým nebo citačním aparátem, krátký výběr literatury k jednotlivým pasážím je připojen v závěru, stejně jako anglické resumé a krátké osobní medailony autorů. Základní rozvrh knihy tvoří čtyři stěžejní oddíly, dále rozčleněné do řady samostatných parciálních podkapitol. Prvý z těchto oddílů (*Archeologický výzkum století*, s. 14–25) seznamuje s okolnostmi realizace výzkumu a aplikovanými metodickými postupy, nejrozsáhlejší druhý pak na základě předběžného vyhodnocení líčí osudy zkoumaného areálu v širším rámci

pražských dějin od 12. století po současnost (*Příběh náměstí Republiky*, s. 26–133). Několik dalších textů sdružených do oddílu *Výpověď pramenů* (s. 134–177) je věnováno vybraným aspektům celého projektu či určitým kategoriím nálezů (přírodní prostředí, zprávy městských knih, stravování a stolování, sklo, mince, stavební keramika). Závěrečná část *Výzva pro 21. století* (s. 178–198) se pak zamýšlí nad dalším zhodnocením náleзовého fondu a jeho veřejnou prezentací.

Jakkoliv je třeba považovat v knize předkládané interpretace za prozatímní, lze vcelku spolehlivě charakterizovat základní vývojové etapy osídlení na lokalitě. Již prvotní aktivity v průběhu 12. věku náležely významnému sídelnímu okrsku na vltavském pravobřeží se znaky ucelené urbanistické koncepce, hned několika podsklepenými domy dřevěné konstrukce, indiciemi vyššího sociálního prostředí, přítomnosti židovského etnika a s doklady specializovaných řemesel (železářství, kovolitecká, zřejmě zvonařská dílna). Snad ještě před koncem 12. století tu byly navíc postaveny nejméně dva celokamenné, klenbami vybavené kvádríkové domy, pozornost poutá zejména rozměrný dvojprostorový palácový objekt obdélného půdorysu 25 × 8 m s nárožním rizalitem. Sídliště, propojující jižní okraj tzv. Petrské čtvrti s okrskem kolem kostela sv. Benedikta, ovšem ve 30. letech 13. věku těžce postihlo v těsné blízkosti započaté budování fortifikační linie tvořícího se Starého Města pražského. Veškerá zástavba na zkoumané ploše zanikla, celé další století šlo o volné komunikační, skladovací a snad i trhové prostranství před staroměstskou bránou sv. Benedikta. Teprve po založení Nového Města pražského se na místě starého sídliště během druhé poloviny 14. věku postupně vytvořil blok parcel se špitálem Jana Velflovice u kostela P. Marie v jižním nároží, domy hrnčířů v nynější Truhlářské (původně Hrnčířské) ulici a s dalšími městkými areami v ulici Na Poříčí. Kontinuální vývoj, za kterého byly některé měšťanské domy zejména v 16. století přestavěny ve výstavné palácové rezidence, skončil v pobělohorském období, kdy valnou část bloku zaujal kapucínský klášter s kostelem sv. Josefa a velkou zahradou. Poslední výrazný přerыв před nejnovější přeměnou pak přineslo zrušení kapucínské konventu 1786 a jeho nahrazení kasárnami, které zde přetrvaly až do roku 1993.

S výjimkou středověké špitální svatyně, situované v místech nezkomuného mladšího konventního kostela sv. Josefa, zachytil archeologický odkryv zřejmě většinu podstatných náleзовých situací, provázených obrovskou a reprezentativní škálou průvodních movitých artefaktů. Je proto evidentní, že zkoumaná plocha při náměstí Republiky se na další desetiletí stane lokalitou, která významně přispěje k řešení některých zásadních témat archeologie středověkých měst českých zemí, ať již jde o charakter osídlení pražského pravobřeží 12. a počátku 13. století, fenomén pražských románských kamenných domů, přeměny starších sídelních organismů lokací, genezi a další vývoj parcelace, specifika výrobních areálů, charitativních i duchovních institucí nebo sekundární transformace městské zástavby v pozdním středověku. Shromážděná kolekce památek bude ale stejně tak vybízet k obsáhlým exkurzům do světa středověké hmotné kultury a každodenního života. Předkládaná publikace představuje pouze první krok, přesto si zaslouží vyzvednout některé její kladné aspekty: kupříkladu důraz na koncept příběhu, zasazující archeologické poznatky do konkrétních i obecnějších souvislostí a přibližující je tak širší historické obci i laickým zájemcům. Z dílčích problémů lze pak určitě zmínit Z. Dragounem, P. Juřinou a V. Kašparem podaný přehled aktuálních vědomostí o vývoji tzv. Petrské čtvrti ve 12. a první polovině 13. věku (s. 54–65), tedy sídelní oblasti patrně stěžejní pro poznání charakteru Prahy v její „protoměstské“ fázi. Důvodů, proč doporučit knihu o výzkumu na pražském náměstí Republiky, je nicméně více – v obecné rovině vypovídá o současných možnostech archeologie středověku i o situaci památkové péče v naší společnosti.

JIŘÍ DOLEŽEL

Krása, která hřeje. Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska, edd. Dana MENOŠKOVÁ – Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, Uherské Hradiště 2008
184 s., ISBN 978-80-86185-70-5

Katalog stejnojmenné zemské výstavy, uspořádané v roce 2008 nejprve ve Slovákckém muzeu v Uherském Hradišti a poté reprízované

ve Slezském zemském muzeu v Opavě, v Muzeu města Brna a naposled roku 2011 v redukované podobě v Muzeu Vyškovska, je první knižní monografií věnovanou historickým reliéfním (komorovým) kachlům z teritoria Moravy a českého Slezska. Chronologicky se soustřeďuje na období středověku a raného novověku (14. – cca polovina 17. století). Koncept knihy, ještě zřetelněji pak její formát a typografická úprava prozrazují inspiraci katalogem sbírky Národního muzea (2004), jemuž se publikace vizuálně natolik podobá, že oba samostatné tituly na první pohled působí jako dva svazky téhož edičního záměru. Důležitější však je, že podobně zpracovaný a reprezentativní soubor jako pro Čechy máme nyní k dispozici i pro Moravu a Slezsko, a to na základě pečlivého, promyšleného výběru ze sbírek více než 30 institucí, reflektující aktuální vývoj poznání problematiky kachlů.

Kolektivní publikaci tvoří stručný úvod a obsažný katalog, čítající 539 hesel. *Předmluva* Dany Menouškové podává vstupní informaci o výstavním projektu a upozorňuje na obvyklé limity (nepřístupnost některých sbírek), jež neměly, dle mého soudu, zásadní vliv na výpovědní hodnotu publikace. Následuje *Úvod*, členěný do sedmi kapitol. Čeněk Pavlík je autorem prvních tří, jejichž obsah dostatečně vystihují názvy (Hl. 1: *Zrození kachlových kamen*, 2. *Vzhled kamen*, 3. *Typologie kachlů*). Informačně hutný text, který vykazuje znalost české i evropské problematiky, nabízí množství bibliografických odkazů. Hl. 2 a 3, věnované typologii kamen a kachlů, jsou založeny na klasifikaci i terminologii Zdeňka Smetánky, Hl. 4 *Tvorba a výroba gotických a renesančních kachlů* Michala Vitanovského předkládá novou interpretaci některých nálezů, souvisejících s pracovním procesem. Zatímco Hl. 6 *Novodobé rekonstrukce* obsahuje podrobný výčet rekonstrukcí i trojrozměrných realizací historických kamen na Moravě (i v Čechách), Hl. 5 *Dochovaná historická kachlová kamna v zahraničí a u nás* (opět z pera Č. Pavlíka) uvádí naše exempláře do kontextu zahraničních ukázek. Na nové hlubší zhodnocení vzácně dochovaných renesančních kamen z moravských zámků (Šternberk, Telč, Velké Losiny) a raně barokní Chropyně, jimž s výjimkou velkososinských nebyla dosud věnována odpovídající pozornost, však budeme muset ještě počkat. Hl. 7 *Kachle Moravy a Slezska* Dany Menouškové a Ireny Loskotové představuje stručnou bilanci získaných informací. Podobně jako v Čechách, i na Moravě jsou nejstarší